

S. BÉRES BERNADETT

A RONDÓ VERSTÍPUS MEGHONOSODÁSA A MAGYAR KÖLTÉSZETBEN

„De a költői formát éppen az különbözteti meg a »prózai« formától, hogy a versben a forma sohasem »puszta« forma: beszédes eleven. Azért vonja magára a figyelmet, azért olyan jelentős, mert a szó szoros értelmében *jelentőssé* válik.”

Fónagy Iván¹

A rondó *versforma-családnak* a magyar költészetben elfoglalt helyére és jelentőségére elsőként Szepes Erika utalt az 1996-os *A mai magyar vers I.* című könyvében.² Szepes Erika gondolatébresztő megfigyelése az volt, hogy a rondó és formai variánsai a 20. század utolsó negyedében váltak gyakran használt és kedvelt versformává a magyar lírában. Ez a kijelentés annál is inkább meglepő fordulat a magyar verstanok történetében, mert az eddigi poétikák legtöbbje elenyésző jelentőségüként állítja be e verstípust a magyar költészetben és rendszerint idegen nyelven született rondók, rondelek, triolettek magyar fordításait sorakoztatja fel az elméleti kérdések illusztrálására. Szepes Erika fontos felismerése azonban megmarad egy csupán néhány példával alátámasztott „sejtés” szintjén, szerzője nem állít fel történeti kontextust és meglátásához nem fűz értelmezői megállapításokat.

A rondó magyarországi meghonosodásával kapcsolatos, igazán jelentős megállapítások Szigeti Csaba nevéhez fűződnek, aki *Magyar versszak* című könyvének³ hatodik fejezetében (*Túl a kéttömbű strofikán: a sestina*) tér ki a kérdésre. Szigeti ebben a tanulmányrészletben azzal a megjegyzéssel jelöl ki néhány tájékozódási pontot a rondó *vers-típus*⁴ „szinte felmérhetetlen” történetében, hogy „a magyar nosztrifikáció diszkontinuus szakaszai felől nézve érdemes volna betekintést nyerni ide is.”⁵

A rondó történetének Szigeti Csaba által feltárt sarokkövei nagy hasznunkra vannak, amikor a formacsalád magyar költészetben való meggyökeresedését és virágzását tesszük dolgozatunk tárgyává. Ehhez a vizsgálathoz azonban elengedhetetlenül szükségesnek látszik, hogy nyomon kövessük a rondó verstípus történetét az ófrancia költészetben

¹ FÓNAGY Iván, *A költői nyelv hangtanából*, Bp., Akadémiai, 1989², 204.

² SZEPES Erika, *A mai magyar vers I: Költészetünk formakincsének leíró és funkcionális elemzése az elmúlt fél évszázad verseinek tükrében*, Békéscsaba, Intera–Tevan, 1996, 184.

³ SZIGETI Csaba, *Magyar versszak*, Bp., Balassi, 2005.

⁴ Szepes Erika fentebb hivatkozott munkájában *rondó versforma-családtól* beszél, míg Szigeti Csaba a nemzetközi szakirodalomban jobban elfogadott *rondó verstípus* terminust használja a *rondó*, *rondel*, *triolet*, *rondelet*, *roundel*, *rondeau redoublé* és számos más rokon versforma összefoglaló megnevezésére. Ez utóbbi terminust használom én is.

⁵ SZIGETI, *i. m.*, 348.

való keletkezésétől, évszázadokon keresztül ívelő fejlődésén át egészen a magyar irodalomban való megjelenéséig és térhódításáig. Ennek az útnak az irodalomtörténet által bizonyított köztes állomása a német költészet,⁶ így történeti poétikai vizsgálatunkat erre a területre is kiterjesztjük.

1. *A rondó verstípus keletkezése és fejlődéstörténete a francia költészetben*

1.1. *A verstípus keletkezése a középkori francia költészetben – zenei történeti kitekintés*

Szigeti Csaba fent idézett, témánkkal kapcsolatban is fontos premisszákat ismertető munkájában megjegyzi, hogy a rondó eredeztetése „mint a szonettnél és mint majdnem minden más formátípussá szilárdult alakzatnál – itt is homályos, de a rendelkezésünkre álló szövegek az ismerhető kezdetet nagy pontossággal kijelölik”.⁷ Friedrich Gennrich, a nemzetközileg elismert német romanista, aki az ófrancia rondók, virelai-k és balladák első szöveg- és dallamkiadását szerkesztette, a rondó keletkezési helyeként a 12–13. század fordulóján igen intenzív kulturális életet élő francia fejedelmi udvarokat jelöli meg. Feltételezi, hogy e verstípus azokon az udvari multságokon formálódhatott, melyeken az udvari társaság énekel, zenével és körtáncokkal szórakozott.⁸

A *rondó* illetve *rondel* szó etimológiailag az ófrancia *rondel* és *rondelet* ’kör, köröcske’ jelentésű főnevekből, illetve a *roond* vagy *rond* (’kerek’) melléknevekből vezethető le, amelyek a latin *rotunda* szóból erednek.⁹ A *rondó* szó mögött tehát ott rejtőzik a forma egész keletkezéstörténete: *körtánc* és a közben énekelt *dal*. Másrészt az elnevezés a vers konkrét formája felől is motivált: a visszatérő refrének által harmonikus, kerek struktúra keletkezik.¹⁰

⁶ „Ungvárnémeti Tóth László [...] hazánkban a »kört bejáró dal« legelső meghonosítási kísérlete, mely ráadásul nem fordítás, természetesen nem az ófrancia rondóhoz, de még az új típushoz sem csatlakozik, hanem nagyjából kortárs német mintát követ.” SZIGETI, *Magyar versszak*, i. m., 350.

⁷ SZIGETI, *Magyar versszak*, i. m., 348.

⁸ Friedrich GENNRICH, *Deutsche Rondeaux*, Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur, 72(1950), 130. Ugyanitt Gennrich azt is megjegyzi, hogy tudomása szerint a rondó az egyetlen középkori daltípus, melynek nincsen egyházi előképe. Vö. továbbá Friedrich GENNRICH, *Grundriss einer Formenlehre des mittelalterlichen Liedes als Grundlage einer musikalischen Formenlehre des Liedes*, Nachdruck der Ausgabe von Halle, 1932: Darmstadt, Wissenschaftliches Buchgesellschaft, 1970, 61. Ehhez azonban a teljesség kedvéért hozzá kell fűznünk, hogy a rondó „azon kevés vulgáris és populáris forma közé tartozik, melyek a későközépkorban bevonultak a latin nyelvű egyházi költészetbe” – így összegzi Dag Norberg kutatásait SZIGETI Csaba, *Permutációs és geometrikus szerkezetek – Babits Mihály és Arnaut Daniel zárt poézise* = Sz. Cs., *A himfarkas bőre: A radikális archaizmus a mai magyar költészetben*, Pécs, Jelenkor, 1993, 131.

⁹ Az itt közölt etimológiai adatokat lásd pl. Walter SUCHIER, Rudolf BAEHR, *Französische Verslehre auf historischer Grundlage*, Tübingen, Niemeyer, 1963², 223; Elisabeth AUBREY, David FALLOWS, Ulrich LEISINGER, *Rondeau – Rondo = Die Musik in Geschichte und Gegenwart: Allgemeine Enzyklopädie der Musik*, VIII, szerk. Ludwig FISCHER, Kassel–Stuttgart, Bärenreiter–Metzler, 1998², 538.

¹⁰ Ezért is nevezik a német barokk költők a rondót „Ringelgedicht”-nek, azaz „gyűrűvers”-nek. Vö. pl. Philipp von ZESEN, *Sämtliche Werke*, szerk. Ferdinand van INGEN, Ulrich MACHÉ, Berlin–New York, Walter de Gruyter, 1971, IX, 283.

E nyilvános táncünnepek (ófranciául: *caroles*¹¹) alkalmával a résztvevőknek az éneklésben is aktív szerep jutott: miután elhangzott egy úgynevezett *additamenta*-sor,¹² amelyet a dal előéneke adott elő, a résztvevők kórusban énekeltek a refrént.

A zenekutatás a rondel – vélhetően legegyszerűbb – zenei felépítését a következőképpen írja le:¹³

1.	Minden résztvevő éneklé az egész refrént a következő dallamra:	$\alpha \beta$
2.	Az előénekes a refrén dallamának első részét ismétli más szöveggel:
A résztvevők a refrén első részével válaszolnak:	α
α
3.	Az előénekes az egész refrén dallamát ismétli más szöveggel:
A résztvevők az egész refrénnel válaszolnak:	$\alpha \beta$
$\alpha \beta$

Az így keletkezett zenei struktúra ($\alpha \beta \alpha \alpha \alpha \beta \alpha \beta$) arányai a rondel bővülése után is megmaradnak. A fennmaradt legkorábbi (13. századi) dallamok többsége egyszólamú és szillabikus (minden szótaghoz egy hangjegy tartozik) volt, de a 14. század elejétől a többszólamú és legtöbbször melizmatikus (egy szótag több hangjegyre oszlik el) rondók szinte kizárólagosan kiszorították az egyszólamúakat.

David Fallows a következőképp világítja meg a középkori zeneszerzők rondó iránti különleges érdeklődését: „A zenetörténetben [...] nincsen kedveltebb forma, mint a rondó [...]. Népszerűségének néhány oka a hallgatás konvenciójára vezethető vissza. A rondó forma esetében egy a hallgató számára viszonylag komplex formáról van szó. A jellegzetességeivel való megbarátkozás segítheti [...] a hallgatót a forma iránti érzék kifejezésében.”¹⁴

1.2. Az ófrancia rondel

A rondó verstípus keletkezése után még „az eleven kísérletezés terepe volt, szabályai még nem voltak ridegen rögzültek, s így számos formaváltozatban létezett (ami hozzájá-

¹¹ „Der altfranzösische Begriff *carole* oder *querele* scheint sich aus dem griechisch/lateinischen *chorus-chora* abzuleiten, was soviel wie Kreis, Kette oder Rundtanz bedeutet.” AUBREY-FALLOWS-LEISINGER, *Rondeau – Rondo*, i. m., 538.

¹² A rondó egyes részeinek elnevezései (*versus*, *additamenta*, *responsorium* vagy *refractus*) Johannes de Grocheiótól származnak, aki a 13. század végén élt. Idézi Paul VERRIER, *Le rondeau et formes analogues*, *Neuphilologische Mitteilungen*, 34(1933), 103–104. Gennrich az *additamenta*-sort a refrénhez tartozóként értelmezi: GENNRICH, *Deutsche Rondeaux*, i. m., 131. Ez a sor szignálként szolgált a refrén előtt.

¹³ GENNRICH, *Deutsche Rondeaux*, i. m., 132. alapján. A görög betűk zenei egységeket jelölnek.

¹⁴ „In der Musikgeschichte gibt es [...] keine beliebtere Form als die des Rondeaus [...]. Einige Gründe für ihre Beliebtheit können auf Konventionen des Zuhörens zurückgeführt werden. Bei der Rondeauform handelt es sich um eine für den Hörer relativ komplexe Form. Vertrautheit mit ihrer Gegebenheiten kann dem Hörer [...] helfen, allgemein ein Gefühl für die Form zu entwickeln.” *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, i. m., 541.

rult a későbbiekben viszonylag erős »túlélési képességéhez«).¹⁵ A legrégebbi írásban fennmaradt rondelek latin nyelvűek¹⁶ és a 12. századból valók. A 13. század kezdetén már két ófrancia nyelvű verses regényben: Jean Renart *Roman de la Rose ou de Guillaume de Dôle* (1200 körül), valamint Henri d'Andeli *Lai d'Aristote* (1230 előtt) művében is találunk rondeleket.¹⁷

A 14. században a rondel már virágkorát éli: Guillaume de Machaut (1300/1305–1377), Eustache Deschamps¹⁸ (1328–1415), Jean Froissart (1337–1410), Christine de Pisan (1365–1430) és Charles d'Orléans (1394–1465) a legjelentősebb szerzői, azonban a „klasszikus” rondó-forma kialakulása csak a 15. század végére megy végbe. Jean Marot (1450–1526) és a retorikusok már használják ezt az új formát is.

1.3. A rondó a francia reneszánsz költészetben

A 16. század legjelentősebb rondó-költője Clément Marot (1496–1544), aki korának egyik legmeghatározóbb irodalmi egyénisége volt: költői működése mellett kiadói tevékenysége által is ismertté vált – többek között François Villon és Charles d'Orléans műveinek, valamint a középkori *Rózsa regény* modernizált kiadásának is ő volt a szerkesztője.¹⁹ Sok fiatal költőtársa példaképnek tekintette őt: „tudása és sokoldalúsága okán lett, anélkül, hogy valaha szabályokat állított volna fel vagy poétikát írt volna, egy egész iskola, az »école mariotique« szellemi atyja.”²⁰ Ezek az ifjú költők²¹ utánozták Clément Marot költészetét, használták kedvelt versformáit, így a rondót is. Suchier megállapítása szerint: „A tény, hogy Clément Marot kortársai között nagy számú rondó-költő található, azt mutatja, hogy ez a verstípus – ellentétben más középkori versformákkal – a 16. század első felében még nagyon életerős.”²²

¹⁵ SZIGETI, *Magyar versszak, i. m.*, 348.

¹⁶ SUCHIER–BAEHR, *Französische Verslehre...*, i. m., 224.

¹⁷ A szövegek Gennrich gondozásában olvashatók a következő kötetekben: *Rondeaux, Virelais und Balladen des XII., des XIII. und des ersten Drittel des XIV. Jahrhunderts mit den überlieferten Melodien*, szerk. Friedrich GENNRICH, Dresden, Gesellschaft für Romanische Literatur, I–II, 1921–1928. A későbbiekben készült még egy szövegkiadás, melyben az ófrancia rondók és refrének egymás mellett szerepelnek: *Rondeaux et refrains du XIIe siècle au début du XIVe siècle*, szerk., tan. Nico van den BOOGARD, Paris, Klincksieck, 1969.

¹⁸ Eustache Deschamps több mint 170 rondelt írt és az ő nevéhez fűződik az első francia nyelvű poétika is, melyet 1392-ben írt *L'Art de dictier et de fere chansons, balades, virelais et rondeaux* címmel. Kiadása: *Oeuvres complètes de Eustache Deschamps*, szerk. Queux de SAINT-HILAIRE, Paris, Firmin–Didot, 1878–1903.

¹⁹ Vö. Theodor ELWERT, *Die Lyrik der Renaissance und des Barock in den romanischen Ländern = Neues Handbuch der Literaturwissenschaft*, IX, *Renaissance und Barock*, I, szerk. August BUCK, Frankfurt am Main, Athenion, 1972, 102.

²⁰ „Aufgrund seines Könnens und seiner Vielfalt ist er, ohne je Regeln aufgestellt oder eine Poetik verfasst zu haben, zum geistigen Vater einer ganzen Schule, der »école mariotique« geworden.” *Französische Literaturgeschichte*, szerk. Jürgen GRIMM, Stuttgart–Weimar, Metzler, 1999⁴, 110.

²¹ A Marot-iskolához tartozó költőkről vö. pl. Heinrich MORF, *Geschichte der französischen Literatur im Zeitalter der Renaissance*, Strassburg, Trübner, 1914², 61–64.

²² SUCHIER–BAEHR, *Französische Verslehre...*, i. m., 227.

Marot kortársa volt Roger de Collerye is, akinek alábbi, a rondót, s így közvetve a költészetet rondó formában költemény tárgyává emelő verse Szedő Dénes fordításában olvasható magyarul.²³

Roger de Collerye:
Rondót, kecsést

Rondót, kecsést, levélkét, versbe törve,
prózát írni, esni rímes szavaknak
vagy balladázni mely bolond akadhat!
Nékem egy rongy katedrát sem söpört be.

Magam tiszttségét, süvegért gyötörve,
e rossz időkben minék is faragjak
rondót, kecsést.

Ki törvénnel agyát hiába tömte,
magasságos pilátus-trón jut annak,
bíbor- s bársonyruhát fejébe vonnak;
s én kódis-sorban tengek csak, regölve
rondót, kecsést.

A Marot-iskola művészetfelfogását és alaptéziseit Thomas Sébillet (1512–1589) foglalta össze 1548-ban *Art poétique français pour l'instruction des ieunes studiens* című, név nélkül megjelent és a későbbiekben több kiadást is megért poétikai traktátusában.²⁴ Sébillet írására válaszul jelent meg 1549-ben Joachim Du Bellay (1522–1560) tollából a *La déffence et illustration de la langue française*, mely a Pierre de Ronsard (1524–1585) körül kialakult fiatal költőnemzedék, a Pléiade csoport kiáltványává vált és új korszakot nyitott a francia irodalomban. Du Bellay ebben az írásban „fejt ki azt a (talán sajnálatosan) szabállyá merevedett nézetet, hogy a francia költő ne fordítsa, hanem utánozza a régieket és az olaszokat. Ezért elveti, sőt megbélyegzi, szinte kiirtja a francia költészet évszázados versformáit: a játékos *rondeau*-t, a komoly *ballade*-ot, a szökellő *virelai*-t, az ünnepélyes *chant royal*-t, a kedves *chanson*-t, melyek »megrontják nyelvünket és csak arra jók, hogy tudatlanságunkat tanúsítsák.«²⁵ Ezek után tehát a francia költészet fő

²³ *Klasszikus francia költők*, szerk. LAKITS Pál, RÓNAY György, SZEGÁRDY-CSENGERY József, Bp., Európa, 1963², 316–317.

²⁴ Szigeti Csaba *Csak egyetlen strófa* című, a magyar szonettgyakorlat kezdeteit tárgyaló tanulmányában a következőket idézi Sébillet írásából: „Mivel a Rondeau anyaga nem más, mint a szonetté vagy az epigrammáé, korunk legkényesebb Költői a Rondeau-kat odahagyták a régiségnek, hogy megmaradjanak az Epigrammáknál és a Szonetteknel, a kicsik között elsőrangú Költeményeknél. És ezért olvashatsz kevés Rondeau-t Saint-Gelais-tól, Scève-től, Salel-től, Héroët-től.” SZIGETI Csaba, *Csak egyetlen strófa*, <http://www.freeweb.hu/szigetics/Pilarik.htm> (2009.10.30).

²⁵ DOBOSSY László, *A francia irodalom története*, Bp., Gondolat, 1963, I, 132.

árama sok évtizeden keresztül az antik műfajoknak (epigramma, óda, elégia) és a kortárs olasz költészetből átvett szonettnek kedvez. Ez utóbbi népszerűsége Rónay György szerint abban keresendő, hogy e kötött formával jól szembe lehetett szállni „azzal az egész középkori forma-örökséggel [...], amelyet az új nemzedék mint ósdit, elavultat, kiüresedettet, lenézett megvetett, s melyet a generáció manifesztuma egy fölényes legyintéssel mintegy az igazi, a nagy költészetten kívülre utalt.”²⁶

1.4. A rondó és a triolett a francia szalonkultúrában

A 17. századi Párizs leghíresebb irodalmi szalonját, a Louvre-hoz közel eső Hôtel de Rambouillet-t az olasz származású Catherine de Vivonne Rambouillet márkiné alapította. A híres „kék szobában” rendezett szalonja álarcosbáljaival, költői versenyeivel hamarosan a párizsi társasági élet kedvelt és frekventált központja lett, gyakran olyan illusztris vendégek is látogatták, mint Corneille vagy Richelieu.²⁷ Az Hôtel de Rambouillet „nemcsak a jó modor és az illemtudás elterjesztésére volt nagy hatással, hanem kibontakozáshoz segítette az irodalmi életet is; befogadta és ünnepelte a kor legjobb (vagy legjobbnak tartott) költőit...”²⁸ A szalon hivatásos mulattatója, a társaság középpontja a kellemes modorú és szellemes Vincent Voiture (1598–1648) volt, aki újra elővette a középkorban keletkezett francia versformákat, és előszeretettel alkalmazta azokat, így a rondót is.²⁹ Ebben a versformában fordította le kortársa, Isaac de Benserade (1612–1691), XIV. Lajos udvari költője és balettszerzője Ovidius *Metamorphoses* című művét 1676-ban, ami miatt már kortársai körében is gúny tárgya lett.³⁰

Ugyanennek a kornak és milliónek terméke a régi rondel egy típusának, a *triolett*nek feléléstése és divatba hozása: Gérard de Saint Amant (1594–1661) egyedül több mint 60 verset szerzett ebben a versformában. Alábbi, *A triolett szabályai* című triolettje több költőnemzedéknek szolgált például egy híres verstani antológia exemplumaként.³¹

²⁶ RÓNAY György, *A francia reneszánsz költészete: Tanulmány és műfordítás*, Bp., Magvető, 1956, 95.

²⁷ Részletesebben lásd Hans-Joachim LOPE, *Französische Literaturgeschichte*, Heidelberg, Quelle und Meyer, 1984², 78.

²⁸ DOBOSSY, *i. m.*, 170.

²⁹ Voiture közel 40 rondóját lásd Vincente VOITURE, *Poésies*, szerk. Henri LAFAY, Paris, Didier, 1971, II, 123–166. A kortársak közül jelentős rondó-költőként meg kell említenünk még Jean-François Sarasint (1614–1654). „When Voiture died in 1648, it is curious to note that Sarrasin wrote a pompous funeral poem – possibly the most funny serious elegy ever composed – in which, among other strange mourners, he makes the ‘poor little triolet’, all in tears, trot by the side of the dead poet.” Gleeson WHITE, *Notes on the Early Use of Various Forms and Rules for Their Construction = Ballades and Rondeaux, Chants Royal, Sestinas and Villanelles*, szerk. G. W., New York, Appleton, 1888, xxxi.

³⁰ A mű címe franciául: *Métamorphoses d’Ovide, mises en rondeaux*. Lauer megjegyzi, hogy a gúny ellenére a könyvet viszonylag gyorsan németre, majd oroszra fordították. Lásd Reinhard LAUER, *Gedichtform zwischen Schema und Verfall: Sonett, Rondeau, Madrigal, Ballade, Stanze und Triolett in der russischen Literatur des 18. Jahrhunderts*, München, Fink, 1975, 22.

³¹ Idézi Johann Joachim ESCHENBURG, *Beispielsammlung zur Theorie und Literatur der schönen Wissenschaften*, Berlin–Stettin, Friedrich Nicolai, 1788, II, 99.

Marc-Antoine de Gérard, sieur de Saint Amant :
Regles du triolet

Pour construire un bon Triolet,
Il faut observer ces trois choses :
Sçavoir que l'air eu soit folet,
Pour construire un bon Triolet.
Qu'il rentre bien dans de rolet,
Et qu'il tombe au vrai lien des poses.
Pour construire un bon Triolet,
Il faut observer ces trois choses.

A rondó verstípus a 17. század lecsengésével elveszíti addigi többé-kevésbé vezető pozícióját a francia irodalomban. Nem tűnik el, hiszen ősi verstípusként a francia irodalom formakincsének szerves része, de olyan nagy divatja már soha nem lesz, mint korábban Machaut vagy Voiture idejében.

2. *A rondó és a triolett a német költészetben*³²
2.1. *A recepció első hulláma*

A rondó verstípus recepciója a német költészetben három korszakhoz köthető: elsőként a 14. századból maradtak fenn rondel versformában írott lírai alkotások, majd a rondó a barokk költészet kedvelt versformája lett, végül az anakreontikus költészet fedezte fel magának újra a triolettet.

Hogy milyen úton-módon került elsőként a rondó verstípus a német költészetbe, vitatott és mai napig eldöntetlen kérdés a szakirodalomban. A legújabb kutatási eredmények azt mutatják, hogy legalább két útvonallal kell számolnunk. Az egyik oldalon az a megalapozott vélemény áll, hogy a francia versformák (rondel, virelai, ballada stb.) a 14. században Rajna-vidéki költők közvetítésével érkeztek a mai Dél-Németország területére,³³ a másik oldalon pedig az a nem kevésbé meggyőző érvelés, melynek alaptézise filológiai és történeti alapokon nyugszik, mely szerint „elképzeltető az újlatin formakincs egy újabb importja is [...] legalábbis a korpusz egy része [...] olyasvalakinek az utazótáskájában rejtőzhetett, aki az Avignon–Salzburg politikai tengelyen utazott.”³⁴

³² Az alfejezet alapjául szolgáló kutatásokban nyújtott segítségükért köszönet illeti Lőkös Pétert és Vizkelety Andrást, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának oktatóit, valamint Johannes Janotát, az Augsburgi Egyetem Germanisztikai Intézetének vezetőjét.

³³ Ezt az álláspontot képviseli Frank WILLAERT, *Dw welt dw ist an allen orten reinisch*, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, 108(1989), Sonderheft, 156–171; Theodor FRINGS, Elisabeth LINKE, *Drei rheinische Rondeaux, die ältesten in deutscher Sprache*, *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur*, 85, 1–21.

³⁴ „...denkbar ist ja auch eine erneuter Import des Formgedankens aus der Romania [...] wenigstens ein Stück des Korpus [...] mag im Reisegepäck eines deren gesteckt haben, die auf der politischen Achse Avig-

A kérdés eldöntését, melyik is az adekvátabb a két álláspont közül, meghagyjuk a középkorkutatás számára. Egy dolog ugyanis biztosra vehető: a középkori kelet-sváb területen keletkezett német rondó altípusnak, mely a „német hagyományban egyedülálló forma”³⁵ és melyet Willaert „abc-rondónak” nevez, a későbbiekben nem volt említésre méltó sikere.³⁶ A 14. és a korai 15. századból tíz rondel szövege maradt ránk, melyek az észak-nyugati német régió területén, a francia nyelvterülethez közel keletkeztek.³⁷

2.2. A rondó a német barokk költészetben

Amikor a barokk költők kötött formák iránti lelkesedése új teret nyitott a rondó versforma megjelenésének, „az előképet a francia szalonköltők”³⁸ szállították. Vagy ahogyan Adelheid Beckmann a 17. századi német líra formáit és motívumait, valamint azok francia költészetbeli megfelelőseit vizsgáló összehasonlító munkájában írja: „Németországban [a rondó] a 17. század negyvenes éveiben bizonyos jelentőségre tesz szert, kétségtelesen a francia szalonköltők hatására, akiknél a rondó újra divatba jött.”³⁹

A 17. századi barokk költők poétikai munkáiban is megtalálhatjuk a rondó versformát tárgyaló szócikkeket.⁴⁰ Így például az elsők között Philipp von Zesen verstanának második kiadásában, az 1641-ben megjelent *Deutscher Helikon*ban. Ebben a munkájában Zesen három rondó-típust mutat be egy-egy példával, elméleti reflexió nélkül.⁴¹ Később Schottelius hivatkozik poétikájában ezekre a rondókra (*Ausführliche Arbeit von der Teutschen Haubtsprache*, 1663) és teoretikus megjegyzéseket is fűz hozzájuk.⁴²

non–Salzburg unterwegs war.” *Die weltliche Lieder des Mönchs von Salzburg: Texte und Melodien*, szerk. Christoph MÄRZ, Tübingen, Niemeyer, 1999, 29.

³⁵ „... innerhalb der deutschen Tradition eine eigenständige Form...” WILLAERT, *i. m.*, 30.

³⁶ Vö. WILLAERT, *i. m.*, 161. Az „abc-rondó” elnevezés a három rímre vonatkozik.

³⁷ Werner HELMICH, *Rondeau = Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft*, szerk. Jan Dirk MÜLLER, Berlin–New York, Walter de Gruyter, 2003, III, 334–335.

³⁸ „... das Vorbild lieferten die französischen Präziosen.” Marian SZYROCKI, *Die deutsche Literatur des Barock: Eine Einführung*, Stuttgart, Reclam, 1994, 90.

³⁹ „In Deutschland erlang es [das Rondeau] in den vierziger Jahren des 17. Jahrhunderts eine gewisse Bedeutung, zweifellos unter dem Einfluß der französischen Präziosen, bei denen das Rondo wieder in Mode gekommen ist.” Adelheid BECKMANN, *Motive und Formen der deutschen Lyrik des 17. Jahrhunderts und ihre Entsprechungen in der französischen Lyrik seit Ronsard: Ein Beitrag zur vergleichende Literaturgeschichte*, Tübingen, Niemeyer, 1960 (Hermea: Germanistische Forschungen, 5), 100.

⁴⁰ A barokk költők gyakran a *Ringelgedicht* vagy a *Rund-um* elnevezést használták a franciás *Rondeau* helyett.

⁴¹ Philipp von ZESSEN, *Sämtliche Werke*, *i. m.*, 283, 288, 302–303. A versek címei: *Rondeau / Ringelgedichte / Von Alexandrinischen; Rondeau / Ringelgedichte, von gemeinen versen; Ringel-Ode*.

⁴² Justus Georg SCHOTTELIUS, *Ausführliche Arbeit von der Teutschen Haubtsprache 1663*, kiad. Wolfgang HECHT, Tübingen, Niemeyer, 1967, 948–951. Zesen és Schottelius ide idézett verstanain kívül említést kell tennünk még más nagy hatással bíró verstanokról is, pl. Johann Peter TITZ, *Zwey Bücher von der Kunst Hochdeutsche Verse und Lieder zu machen*, Dantzig, bei Olms, 1642, XV. Cap. *Von den Sägen oder Strophen*, lapszám nélkül; Georg NEUMARK, *Poetische Tafeln oder Gründliche Anweisung zur Teutschen Verskunst*, Neudruck der Ausgabe Jena, 1667: kiad. Joachim DYCK, Frankfurt, Athenäum, 1971, 18–19; stb.

A leghíresebb német barokk rondók, melyek szinte minden német líra-antológia állandó darabjai, Georg Rodolf Weckherlin alkotásai. *Gaistliche und Weltliche Gedichte* című verseskötetében (Amsteldam [sic!], 1648) jelentek meg az irodalomtörténet által nagyra becsült, virtuóz rondói. Álljon itt ezek közül példaként egy Marinához írott költemény.⁴³

Georg Rodolf Weckherlin:
An die Marina. Ein Rund-umb.

Ihr wisset was für schwere klagen,
für große schmerzen, sorg und plagen
mich eure schönheit zart und rein
und eurer braunen augen schein
schon lange zeit hat machen tragen.

Was solt ich euch dan weiters sagen,
weil uns die lieb zugleich geschlagen,
dan das uns jetzt kan füglich sein,
ihr wisset was.

Derhalben länger nicht zu sagen,
so wollet mir nu nicht versagen
vil tausend küß für tausend pein;
und weil wir beed jetzund allein,
so lasset uns auch vollends wagen
ihr wisset was.

A német rondó divatjának fénypontját egy Weckherlin fenti verseskötetének megjelenése után mintegy húsz évvel kiadott vastag verseskönyv jelzi, melyről az irodalomtörténet majdnem elfeledkezett: *Almesii Musae Cyclades oder Deutsche Ringel-Gedicht*.⁴⁴ Az Almesius álnév Gottfried Zamehl⁴⁵ rejti. A verseskötet 80 darab német nyelvű ron-

⁴³ Weckherlin rondóit az alábbi kritikai kiadásban olvashatjuk: Georg Rodolf WECKHERLINS *Gedichte*, reprogr. Nachdruck der 1. Auflage, Tübingen, 1894–1907: kiad. L. Hermann FISCHER, Hildesheim, Olms, 1968, II, 408, 420–421, 442, 448. Ezek közül Szigeti Csaba is említ kettőt *Magyar versszak* című munkájában, lásd SZIGETI, *i. m.*, 350.

⁴⁴ *Almesii Musae Cyclades oder Deutsche Ringel-Gedicht*, Königsberg, Paschen Mensen, 1667. Köszönet a weimari Anna Amalia Hercegnő Könyvtárnak, hogy ezt a könyvritkaságot a rendelkezésemre bocsátotta.

⁴⁵ Zamehl a kortársai között olyannyira rondóíró volt ismert, hogy a híres Fruchtbringende Gesellschaft tagjai között a *der Ronde* nevet viselte, jele pedig a *Ringelblume* volt. Vö. *Die Fruchtbringende Gesellschaft unter Herzog August von Sachsen-Weißenfels: Die preussischen Mitglieder Martin Kempe (der Erkrone) und Gottfried Zamehl (der Ronde)*, Tübingen, Niemeyer, 1997, 395. Az Almesius álnevet az Elbschwanenorden nevű társaság tagjaként viselte. Lásd Wilfried EYMER, *Pseudonymen Lexikon: Realnamen und Pseudonyme in der deutschen Literatur*, Bonn, Kirschbaum, 1997, 394.

dót és 12 ajánló verset tartalmaz, valamint egy alapos bevezető értekezést a rondó versformáról. Ez a verseskötet több korabeli poétikában is visszhangra talál: Sigmund von Birken és Daniel Georg Morhof is Almesius verseskötetére hivatkoznak a rondó leírásakor.⁴⁶ Zamehl kötete azonban egyúttal a végpontja is a német barokk rondó iránti lelkesedésének – ezután már csak egyes darabok születnek költői életművekben.⁴⁷

2.3. A triolett a német anakreontikusok költészetében

Néhány évtized múlva azonban a triolett éled újra a német költészetben. Az anakreontikus és a historikus költészet⁴⁸ divatja hozza magával ennek a versformának a másodvirágzását. Ebben a folyamatban nagy szerepet játszott a vesztfáliai születésű Friedrich Rassmann, aki elsőként saját versesköteteit jelentette meg *Triolette* és *Neue Triolette*⁴⁹ címek alatt, majd a divatos versformában íródott verseket antológiák egész sorában gyűjtötte egybe: 1815-ben jelenik meg *Triolette der Deutschen* című válogatása, ezt pedig 1817-ben a *Sammlung triolettischer Spiele* és a *Neue Sammlung triolettischer Spiele* című antológiák követik.⁵⁰ Hortensio álnév alatt szerkeszti az 1825-ben megjelent *Poetische Quodlibet* című antológiát, melyben rondók, triolettek, szonettek és egyéb kötött versformákban írott versek összegyűjtésére vállalkozik.⁵¹

Az 1815-ös *Triolette der Deutschen* című, közel hetvenlappos válogatáskötetében Rassmann 20 költő triolettjeit sorakoztatja fel, köztük August Wilhelm Schlegel, Friedrich von Hagedorn, Johann Heinrich Voß, Johann Nikolaus Götz, Karl Reinhard, Johann Wilhelm Ludwig Gleim költeményeit. A kötet talán legfontosabb vonatkozása számunkra, hogy benne öt különböző költő fordításában illetve átköltésében olvasható német nyelven Ranchin *Le premier jour du mois de Mai*⁵² kezdetű triolettje, melyet a korabeli esztétika egy meghatározó képviselője, a francia Gilles Ménage *Menagiana* című, nagy

⁴⁶ Sigmund von BIRKEN, *Teutsche Rede-, bind-, und Dicht-kunst*, Nachdruck der Ausgabe Nürnberg, 1679: Hildesheim, Olms Verlag, 1973, 142–143; Daniel Georg MORHOF, *Unterricht von der teutschen Sprache und Poesie*, Reprint der zweiten Ausgabe von 1700: Bad Homburg, Gehlen, 1969, 307.

⁴⁷ Lásd pl. Johann Nikolaus GÖTZ *Der Jugendquell: Ein Ringelgedicht nach einem uralten französischen Originale* (1782) című költeményét vagy Friedrich RASSMANN *Bergab, bergauf: Ringelgedicht* (1818) című versét.

⁴⁸ HELMICH, *Rondeau*, i. m., 335.

⁴⁹ Christian Friedrich RASSMANN, *Triolette*, Halberstadt, Dölle, 1796; Uő, *Neue Triolette*, Braunschweig, Thomas, 1796.

⁵⁰ *Triolette der Deutschen*, szerk. Christian Friedrich RASSMANN, Duisburg–Essen, Bädecker und Kürzel, 1815; *Sammlung triolettischer Spiele*, szerk. Uő, Leipzig, Lit. Central–Comptoir, 1817; *Neue Sammlung triolettischer Spiele*, szerk. Uő, Leipzig, 1817. Rassmann egyébként az első, aki német nyelven szonett-antológiát is megjelentetett: *Sonette der Deutschen*, Braunschweig, Schulbuchhandlung, 1817, I–III.

⁵¹ *Poetische Quodlibet enthaltend deutsche Endreime, Ringelgedichte, schwer gereimte und metrisch gereimte Oden, Halbverse, burliske Sonette, Triolette und andere Spiele*, szerk. HORTENSIO [Christian Friedrich RASSMANN], Gabe 1, Essen, Bädeker, 1825.

⁵² A fent említett öt költő: Friedrich von Hagedorn, Johann Wilhelm Ludwig Gleim, Heinrich Wilhelm von Stamford, Johann Esaias Arnold Stiegler és Christian Friedrich Rassmann.

hatású posztumusz munkájában a „triolettek királyának” nevezett.⁵³ Ez a miniatűr⁵⁴ indukálta a triolett versforma magyar költészetben való megjelenését is. Rassmann antológiájának sikerét jelzi, hogy két korabeli irodalmi újság is terjedelmes ismertetést közöl róla. A cikkek kiemelik, hogy a válogatás hiánypótló a német irodalomban, bár a benne összegyűjtött versek színvonala nem egyenletes.⁵⁵

Hogy a német irodalmi közbeszédben a triolett ekkoriban igen élénken jelen volt, nem csak a fenti szövegkiadások mutatják. Álljon itt példaként a korszak meghatározó irodalmi személyiségének, August Wilhelm von Schlegelnek egy virtuóz kis autoreferenciális verse,⁵⁶ mely példát szolgáltat a versformára és egyúttal élcelődő hangú poézis tárgyává teszi, hogy a költő címben megnevezett kritikusa összekeverte a triolettet a tercinnal:⁵⁷

August Wilhelm von Schlegel:
An Garlieb Merkel – Triolet

Mit einem kleinen Triolet
Will ich dir, kleiner Merkel, dienen.
Verwirrst du mächtige Terzinen
Mit einem kleinen Triolet?
Ei, ei, bei solchen Kennermienen!
Einst wies ich schon dir das Sonett;

⁵³ „...le Roy des Triolets. C'est M. Ranchin qui en est l'auteur. Ecoutez: *Le premier jour du mois de Mai...*” *Menagiana, on bons mots, recontres agreables...*, de M. MENAGE, de l'Academie Françoise, Amsterdam, Adrian Braakman, 1693, 145. Else Strobelt Gleim kapcsán Ranchin triolettjének fordítási hagyományáról beszél a német anakreontikus költők körében: „Die leichten und zierlichen, an Stimmungsgehalt reichen Triolette »Der erste Mai«, in denen die Natur im Zusammenhang mit der Liebe besungen wird, können Gleim nicht als persönliches Verdienst angerechnet werden, da sie sich der Tradition der Nachahmung des Trioletts »Le premier mai« von Ranchin anschlossen.” Else STROBELT, *Die Halberstädter Anakreontik: Goeckingk und Bürger*, Leipzig, Universitätsverlag, 1929, 38. Hasonló gondolatot fogalmaz meg Reinhard Lauer: „Im Gegensatz zur deutschen Literatur, wo diese Miniatur [Ranchin: *Le premier...*] bei den Anakreontikern eine Fülle von Übersetzungen, Nachdichtungen und Nachahmungen auslöste (u. a. von F. von Hagedorn, J. W. L. Gleim, H. W. von Stamford, J. E. A. Stiegler, J. Ch. F. Haug, Fr. Rassmann).” LAUER, *Gedichtform zwischen Schema und Verfall, i. m.*, 232.

⁵⁴ Reinhard LAUER terminusa, lásd *Gedichtform zwischen...*, *i. m.*, 232.

⁵⁵ *Allgemeine Literatur Zeitung*, Januar 1816, Nr. 11, 86–87; *Jenaische Allgemeine Literatur-zeitung*, August 1817, Nr. 155, 295–296.

⁵⁶ August Wilhelm von SCHLEGEL, *Sämtliche Werke*, kiad. Eduard BÖCKING, Leipzig, 1846, II, 200; Nachdruck: Hildesheim–New York, Olms, 1971. Schlegel „rondó-triolettjeire” Szigeti Csaba is utalt: „Ami az Ungvárnémeti Tóth Lászlót megelőző német divatot illeti, a XVIII. század végén e formát A.-W. von Schlegel ún. rondó-triolettjei tették népszerűvé.” SZIGETI, *Magyar versszak, i. m.*, 350.

⁵⁷ Szorosan ide kapcsolódik Werner Helmich megjegyzése, melyben több hasonló tematikájú verset is említ a korszakból: „Wie stark es [Triolett] als literarische Spielform, ja Bastelei aufgefasst wird, zeigen die gattungsreferentiellen Gedichte z. B. bei Gleim (mit antifranzösischem Unterton), Götz, A. W. Schlegel (an einen Kritiker) oder W. E. Henleys vielvariirtes »Easy is the triolet« (alle Beispiele bei Rassmann).” WERNER HELMICH, *Triolett = Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft, i. m.*, III, 688.

Mit einem kleinen Triolet
Will ich dir, kleiner Merkel, dienen.

3. A rondó és a triolett megjelenése a magyar költészetben

3.1. Az első magyar rondó

A *rondó* szó a szótörténeti kutatások szerint elsőként Kazinczy *Bácsmegyeynek össze-szedett levelei* című prózafordításában⁵⁸ jelenik meg a magyar nyelvben: „Rondeau olv. rondó; karika. Tánczenevet.”⁵⁹ Míg ebben az első esetben elsősorban ’körtánc’ értelemben szerepel, addig a második előfordulásakor, Sándor István *Egy külföldön utazó magyarnak jóbarátjához küldetett levelei* című munkájában a következő kontextusban már a ’refrénes dal’ jelentés is felbukkan: „Többnyire mindenik Teátrum az egész fársángra tsak két Operát választ, mellyeket szüntelen elő ad egymás utánn: kihez képest a’ Rondót és az Áriákat az Olaszok úgy megtanulják, hogy az Énekesek utánn folyvást éneklék.”⁶⁰ A szó maga tehát elsőként Kazinczy fordítása által, a német kultúra közvetítő hatására került nyelvünkbe.

A nyugat-európai versformák Négyesy László megállapítása szerint az 1787-es évtől⁶¹ „a klasszikai iskolától tört rést felhasználva húzódtak be költészetünkbe.”⁶² Kazinczy a nyugat-európai versformák terjesztésében is kulcsszerepet vállalt, az ő befolyása, ösztönzése nyomán sokasodtak meg a magyar költészetben a „modern” versformák: „A nyugati schémák valóban mind több tért is foglalnak el, de a klasszikaiak mellett még háttérben maradnak. Elég sok versalak forgalomba kerül, a romantikus formák is meghonosodnak, az első sikerült magyar szonettet vivmányának tekintik; stanza, rondeau, madrigal, cantata mind művelőkre talál” – írja Négyesy.⁶³ Kazinczy szellemi köréből kerültek ki a magyar irodalom első rondó-szerzői is: Vályi Nagy Ferenc és Ungvárnémeti Tóth László.

⁵⁸ Az eredeti mű: Albrecht Christoph KAYSER, *Adolfs gesammelte Briefe*, Leipzig, 1778 (név nélkül). Kazinczy fordításában elsőként: KAZINCZY Ferenc, *Bácsmegyeynek össze-szedett levelei*, bev. HEINRICH Gusztáv, Pest, 1889 (Olcsó Könyvtár, 60).

⁵⁹ *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*, főszerk. BENKŐ Loránd, Bp., Akadémiai, 1976, III, 442. A szótár ezeket a hivatkozott adatokat a következő forrásból idézi: GÁLDI László, *A magyar szótáriródalom a felvilágosodás korában és a reformkorban*, Bp., Akadémiai, 1957, 32.

⁶⁰ SÁNDOR István, *Egy külföldön utazó magyarnak jóbarátjához küldetett levelei*, Győr, Streibig nyomda, 1793, 55.

⁶¹ Földi János Magyar Musában megjelent verstani értekezésének éve.

⁶² NÉGYESY László, *A mértékes magyar verselés története: A klasszikai és a nyugat-európai versformák irodalmunkban*, Bp., Kisfaludy-Társaság, 1892, 219.

⁶³ *I. m.*, 259. Toldy Ferenc hasonló véleményt fogalmaz meg: „Ausserdem aber verdankt man es grösstentheils auch ihm [Kazinczy], dass die ráday’sche Versart in der neuen Zeit wieder in Schwung kam; dass er, der erste die Schwierigkeiten der Sonettform besiegend; nicht nur mit dieser die ungarische Poetik bereicherte, sondern dadurch die Neueren auch zum Versuch anderer, mehr oder minder wichtigen, stets doch anmuthigen Formen, als die Octavstanzen, Sestinen, das Triolett, das Rondeau u. s. w. veranlasste.” *Handbuch der ungrischen Poesie*, Hrsg. Franz TOLDY, Pesth–Wien, Kilian–Gerold, 1828, I, p. LXV.

A rondó verstípus tehát, mint azt az előző fejezettel bizonyítani igyekeztünk, mennyiségileg és minőségileg is komoly hagyományokkal rendelkezett már a német költészetben, mikor magyar nyelven 1820-ban megjelent az első rondó⁶⁴ Vályi Nagy Ferenc⁶⁵ posztumusz kiadott, de még saját kezűleg összeállított, addig meg nem jelent verseit tartalmazó *Polyhymnia, II könyvekben* című kötetében *Rondó – El ne felejts* címmel.⁶⁶ Elsősége okán idézzük ide az azóta – ismereteink szerint – sehol máshol meg nem jelent és különösebb figyelemre nem méltatott verset:

Vályi Nagy Ferenc:
Rondó
El ne felejts.

El ne felejts! Óh minden keservemet
Enyhítő Laurám! Tartsd fel szerelmemet:
Az ének ha bájol is szépsége,
Vagy a' hímes rét' gyönyörúsége,
Ne lopják ki szívedből hűségemet.

De üldözze bár a' vak sors éltetemet,
Dúlja el az írgy Világ kedvemet,
Te engem', óh szívem' reménysége
El ne felejts!

És ha majd a' gyilkos halál testemet
Mégfagyasztja 's hideg sírjába temet,
Hol e' földi barátságna vége:
Nézz az Égre, melynek ditsósége
Lelkem' zárja, – sohajts fel, és engemet
El ne felejts!

⁶⁴ Szigeti Csaba Ungvárnémeti Tóth 1821-ben megjelent *Rondeau*-ját tartja az első magyar nyelven megjelent rondónak, ezt a képet árnyalja némileg az egy évvel korábban megjelent Vályi Nagy-rondó.

⁶⁵ Vályi Nagy Ferenc nevét az irodalmi köztudat az Iliász-pörrel kapcsolatban őrizte meg, eddig egyetlen kötete (*Ódák Horátz' mértékeinn*) olvasható új, kritikai kiadásban. Kazinczy Vályi Nagy Ferencre gyakorolt hatásáról lásd SOBOR András, *Vályi Nagy Ferenc (1765–1820) = VÁLYI NAGY Ferenc, Ódák Horátz' mértékeinn*, s. a. r. SOBOR András, Bp., Balassi, 1999 (RMKT: XVIII, 3), 12–15.

⁶⁶ VÁLYI-NAGY Ferencz, *Polyhymnia, II könyvekben*, bev. KAZINCZY Ferenc, Sáros-Patak, Nádaskay András, 1820, 188–189.

3.2. Ungvárnémeti Tóth László rondója, triolettje és elméleti írása

Sokkal jelentősebb szerep jutott a magyar rondó történetében Ungvárnémeti Tóth László *Rondeau*⁶⁷ című versének, mely 1821-ben, a költő halála után jelent meg a Szépliteratúrai Ajándék című folyóiratban:

Ötet szerettem én, a' szép Ninát,
S' hűséget esküdtem bájos kezére:
Míg verne szívem, míg pezsegne vére,
Ő lenne, nem sors életem vezére.
El sem szakasza tőle semmi gát;
Sőt bár reményem mind eddig nem ére
Munkával is kívánt nyugvó helyére,
Fogadtam újra istenném övére:
Ötet szeretném, a' szép Ninát.
Állott szavam s meghallgató Küthére:
Mert bár kevély én, s' bár ő nagyra lát,
Elég hitemnek most is annyi bére:
Ötet szeretném, őt a' szép Ninát.

Különös jelentősége van ennek a versnek nemcsak azért, mert az első magyar rondók egyike, hanem azon okból is, mert szerzője a vers keletkezésével közel egyidejűleg a Hazai 's Külföldi Tudósításokban, annak Hasznos Mulatságok című mellékletében elméleti írást is közzétett *Rondeau, és Triolet* címmel.⁶⁸ A rövid írás egy sorozat részeként jelent meg, melyben Ungvárnémeti egy-egy kevésbé ismert versformát illetve műfajt (pl. szonett, románc, elégia, epigramma) ismertetett meg a szélesebb olvasóközönséggel,

⁶⁷ A vers a 330-as számot viseli a kritikai kiadásban: UNGVÁRNÉMETI TÓTH László *Művei*, s. a. r. MERÉNYI Annamária, TÓTH Sándor Attila, Bp., Universitas, 2008 (RMKT: XVIII, 9), 477. A vers a költő életében nem jelent meg, első megjelenései: Szépliteratúrai Ajándék, 1821, 52; *Zsebkönyv*, kiad. IGAZ Sámuel, Bécs, Pichler Antal, 1821, 111. Az adatokat közli a kritikai kiadás, *i. m.*, 717. Szigeti Csaba a Weöres Sándor által a *Psyché*-be beépített szöveget idézi, amely több ponton jelentősen eltér a vers eredeti szövegétől. Lásd SZIGETI, *Magyar versszak*, *i. m.*, 350; WEÖRES Sándor, *Psyché: Egy hajdani költő írása*, Bp., Szépirodalmi, 1972, 194. A szövegektérsekre (pl. hogy az eredeti Nina helyett Weöres Sándor kötetében Liza a vers megszólítottja) Merényi Annamária ad magyarázatot: „Az újrafelfedező olyan műveket választott [Ungvárnémeti Tóth életművéből], melyek illeszkednek Lónyay Erzsébet élettörténetébe, s célja érdekében kisebb mértékben át is dolgozta azokat.” MERÉNYI Annamária, *Weöres Sándor újraanonizáló tevékenysége* = UNGVÁRNÉMETI TÓTH *Művei*, *i. m.*, 65. A kritikai kiadás bizonyára segít majd annak az irodalomtörténeti legendának a tisztázásában is, mely szerint a *Rondeau*-t nem is Ungvárnémeti Tóth, hanem maga Weöres Sándor írta volna, hiszen a vers nem szerepel egyik életében megjelent verseskötetében sem. A feltételezésről lásd KOVÁCS Sándor Iván, *Weöres Sándor és Ungvárnémeti Tóth László*, Új Holnap, 1996. március, 6.

⁶⁸ Eredeti megjelenése: UNGVÁRNÉMETI TÓTH László, *Rondeau, és Triolet*, Hasznos Mulatságok, 1817, II/21, 160–162. Helye a kritikai kiadásban: UNGVÁRNÉMETI TÓTH *Művei*, *i. m.*, 555–556.

közöttük a rondót és a triolettet.⁶⁹ És jóllehet a cím a két versforma együttes, egyenrangú tárgyalását sejteti, ebben az írásban a rondó csak mellékes szerepet kap. A főszereplő a triolett, melynek illusztrálására Ungvárnémeti Tóth elsőként Ranchin *Le premier jour du mois de Mai* kezdetű triolettjét közli és annak magyar fordítását azzal a kommentárral, melyhez hasonlóan Eschenburg *Beispielsammlung*-jában⁷⁰ is olvashatunk: „Egy a legszebbek közül Ranchiné, mellyet Menage a’ Trioletok Királyoknak nevez.”⁷¹ Láttuk, ez a kritikus megjegyzés a német anakreontikusok körében is nagy figyelmet kapott, hiszen ennek nyomán indult el Ranchin triolettjének fordítási hulláma.⁷²

Jacques de Ranchin :
Le premier mai

Le premier jour du mois de mai
Fut le plus heureux de ma vie.
Je vous vis et je vous aimai
Le premier jour du mois de mai.
Le beau dessein que je formai !
Sic ce dessein vous plut, Sylvie,
Le premier jour du mois de mai
Fut le plus heureux de ma vie.⁷³

⁶⁹ A sorozatot értékeli: FENYŐ István, *Az irodalom reszpublikájáért: Irodalomkritikai gondolkodásunk fejlődése 1817–1830*, Bp., Akadémiai, 1976, 45. Fenyő Ungvárnémeti Tóth tanulmányainak forrásaként Friedrich Bouterwek 1807-es *Aesthetica* című művét jelöli meg. A rondó esetében azonban ez az állítás nem állja meg a helyét, mint arra Szigeti Csaba is utal. Ugyanitt idézi Ungvárnémeti Tóth *Rondeau, és Triolet* című írásának a Hasznos Mulatságokban megjelent teljes szövegét: SZIGETI, *Magyar versszak, i. m.*, 350–352. Merényi Annamária újabb tanulmányában filológiai gondossággal veszi górcső alá ezeket az írásokat és külön-külön megállapítja mindegyik lehetséges forrásait: MERÉNYI Annamária, *Ungvárnémeti Tóth László irodalomészleltékai tájékoztatója*, It, 2008, 25–51.

⁷⁰ Ungvárnémeti Tóth 1810-ben az Eperjesi Protestáns Kollégium elsőéveseként kötelező órái között az „Aesthetica Eschenburg szerint” című kurzust is teljesítette. Lásd MERÉNYI, *Ungvárnémeti Tóth László irodalomészleltékai tájékoztatója, i. m.*, 27. Ugyanitt olvashatunk egy részletet Ungvárnémeti Tóth Kazinczynek címzett, 1814. május 29-én kelt leveléből, melyben Eschenburg művét alapvető kézikönyveként jelöli meg. A levél teljes szövegét lásd UNGVÁRNÉMETI TÓTH *Művei, i. m.*, 572–574. A tanulmány szerzője továbbá azt is meggyőzően bizonyítja, hogy Eschenburg *Entwurf einer Theorie, und Literatur der schönen Künste* című műve és az ahhoz tartozó szöveggyűjtemény (*Beispielsammlung*) a korszak költőinek népszerű olvasmánya volt.

⁷¹ UNGVÁRNÉMETI TÓTH *Művei, i. m.*, 555. Eschenburg Hagedorn *Der erste Tag im Monat Mai* című átköltésének kommentárjaként jegyzi meg: „Das erste ist eine Übersetzung des vorhergehenden Königs der Triolets, wie es Menage nannte.” ESCHENBURG, *Beispielsammlung zur..., i. m.*, 95. Ménage eredeti állítását, illetve annak lelőhelyét lásd az 53. lábjegyzetben.

⁷² Ungvárnémeti Tóth levelezésében többször is említi azt a Johann Wilhelm Ludwig Gleimet, aki a német anakreontikusok egyik vezéralakja volt, és aki maga is csatlakozott Ranchin triolettjének fordítási hagyományához. A leveleket lásd UNGVÁRNÉMETI TÓTH *Művei, i. m.*, 570, 573, 609; lásd még az 52–53. lábjegyzetet.

⁷³ *Menagiana..., i. m.*, 145. A vers 1690 körül keletkezett.

A francia eredeti után Ungvárnémeti Tóth közli a magyar fordításirodalom első, ismeretlen fordító tollából származó triolettjét,⁷⁴ melyet a költő eredeti, magyar nyelven írott triolettje követ:

„Magyar értelme.

Május hónap első napja
Legszebb napja éltémnek.
A' szép intézet, mellyet képzeltem,
Május hónap első napja!
Megláttalak, 's megszerettelek.
Ha ezen intézet tetszik, Szilvia!
Május hónap első napja
Legszebb napja éltémnek.

Nálunk még mind a' Rondeau, mind a' Triolet tsak neveikről isméretes költemények. A Trioletre, a' mennyire tudom, első példa lészen a következő, mellyben U.N: Tóth Úr az Asszonyi nem munkásságának kellemetes körét adja elő. A' Triolet ez:

Boldog nemed, boldog leány!
Mert annak úta rósapálya,
'S víg a reá nyilt tartomány,
Mint szép nemed, boldog leány,
'S haj fürtjeid közt a' virány,
Mellynek magadtól égi bája,
Boldog nemed, boldog leány!
Mert útatok szép rósapálya.⁷⁵

Jelenlegi ismereteink szerint Ungvárnémeti Tóth ezen írásában jelennek meg először a rondó és a triolett versformák a magyar líraelméletben. Toldy Ferenc *Handbuch der ungrischen Poesie*-jében, mely néhány évvel később, 1828-ban a korabeli magyar költészet formakincsét a maga teljességében igyekezett feltárni, *Rondeau* címszó alatt Ungvárnémeti Tóth fentebb idézett verse, *Triolettek* címszó alatt pedig Kisfaludy Károly két verse, a *Szem hatalma* és a *Hűség* található.⁷⁶

A szintén kortárs, fiatalon elhunyt Nagy Imre 1846-ban kiadott összegyűjtött versei között 1838-as keltezéssel találunk egy triolettet és egy rondót: *Visszatért (Triolett)* és *Bús emlékezet (Rondeau)* címek alatt.⁷⁷

⁷⁴ A kritikai kiadás készítői sem tudták azonosítani a fordítót: UNGVÁRNÉMETI TÓTH *Művei*, i. m., 735.

⁷⁵ UNGVÁRNÉMETI TÓTH *Művei*, i. m., 556.

⁷⁶ *Handbuch der ungrischen Poesie*, i. m., II, 115, 204.

⁷⁷ NAGY Imre *Versei*, kiad. NAGY János, Pest, Beimel József, 1846.

3.3. *A rondó és a triolett „Csipkerózsika-álma”*

Szigeti Csaba az első magyar sestinaról értekezve a versformák három kategóriáját állítja fel azok hagyományozódása és kontinuitása szempontjából: 1. Néma formák, melyeknek nincsen hagyományuk az adott nemzet költészetében – a szerzőnek „légihidat” kell építenie a forma eredete és a jelenlegi költemény között; 2. Kontinuusan hagyományozódó formák – a szerző a formaválasztással meghatározza önmagát és művét a költői hagyományhoz való viszonyban; 3. Köztes formák, melyeknek van valamelyes hagyománytörténetük, de ez a történet nem kontinuuus. Így ezek a formák „nagy időközöket kihagyva fel-felbukkannak egy-egy nemzeti költészettörténet mélyéről, hogy azután hosszú időre ismét eltűnjenek a felhasznált formák tárházából.”⁷⁸

A rondó Ungvárnémeti Tóth László óta nem sorolható a magyar költészet „néma” formái közé, viszont korántsem tekinthető kontinuusan hagyományozódó formának. A harmadik kategória viszont meglehetősen pontosan írja le az általunk vizsgált verstípus különös történetét a magyar lírában. Ungvárnémeti Tóth és Kisfaludy versei után szinte nyomtalanul eltűnik a rondó és a triolett versforma költészetünk repertoárjából. Horváth János szerint ugyan Ady *Kisvárosok őszi vasárnapjai* című verse „a triolett (és a szintén francia rondeau) gondolat forgására emlékeztet...”⁷⁹ de még ha a kérdéses formarokonság igazolható lenne is, a két felbukkanás között eltelt idő közel száz év.

A magyar rondó újjáéledésében fordulatot két tényező jelentett: egyrészt Illyés Gyula 1942-ben megjelent *A francia irodalom kincsháza* című antológiájával kezdetét vette a francia (középkori) irodalom intenzív recepciója, másrészt Ungvárnémeti Tóth László Weöres Sándor általi újrakanonizálása felhívta a figyelmet a magyar rondó kezdetekre.

3.4. *A rondó a magyar fordításirodalomban*

Szigeti Csaba véleménye szerint a „régí rondó” (azaz rondel) Illyés Gyula Charles d’Orléans *Le temps a laissé son manteau* című versének magyar fordításával (*Köröcskéz / Az idő ím kivetkezett*) érkezett a magyar irodalomba.⁸⁰ A vers a költő egy másik rondó-fordításával együtt (Guillaume de Machaut: *Blanche com lys, come rose vermeille*

⁷⁸ A kategorizálást és az idézetet lásd SZIGETI Csaba, *Az első magyar sestina? (Weöres Sándor A szegény kis üdülőgondnok panasza)* = Sz. Cs., *A himfarkas bőre*, i. m., 143–144.

⁷⁹ HORVÁTH János, *Rendszeres magyar verstan*, Bp., Akadémiai, 1951, 123. Itt kell megjegyeznünk, hogy József Attila *Dal* című és Kosztolányi Dezső *Múlt este én is jártam ottan...* kezdetű verse is mutat bizonyos hasonlóságot a rondó verstípussal. Lásd JÓZSEF Attila *Összes versei*, s. a. r. STOLL Béla, Bp., Osiris, 2003⁴, 276; KOSZTOLÁNYI Dezső *Összes versei*, s. a. r. RÉZ Pál, Bp., Osiris, 1997, 121.

⁸⁰ Lásd SZIGETI, *Magyar versszak*, i. m., 349. A fordításnak a magyar rondóra gyakorolt hatása több esetben szövegszerűen is kimutatható, lásd pl. Kányádi Sándor *Elrontott rondó* című versét („az idő lám kivetkezett / emberi mivoltából”) vagy Orbán János Dénes *Lebeg az ékezet felett* című költeményét („Míg ez a vers levetkezett”). KÁNYÁDI Sándor, *Elrontott rondó* = K. S., *Valaki jár a fák hegyén*, Bp., Magyar Könyvklub, 1997, 264; ORBÁN János Dénes, *Lebeg az ékezet felett = Szép versek 1997*, Bp., Magvető, 1998, 80.

– *Köröcskéző / Liljomfehéren, pirosan, mint rózsa*) az Illyés által megálmodott és szerkesztett *A francia irodalom kincsháza a középkortól napjainkig* című antológiában jelent meg.⁸¹ A rondó verstípus magyarországi formatörténetének és meghonosodásának azért is jelentős pontja ez a két fordítás, mert Illyés a rondó terminus magyarításával, a *köröcskéző* szó megalkotásával hagyományt teremtett.⁸²

Illyés úttörő vállalkozását az elkövetkező években sok hasonló kezdeményezés követte: 1958-ban Somlyó György *Francia költők antológiája* című válogatása, 1961-ben a *Francia líra kincsháza* 8 kötete – hogy csak a fontosabb állomásokat említsük –, majd 1962-ben megjelenik Lakits Pál, Rónay György és Szegzárdy-Csengery József szerkesztésében, valamint Eckhardt Sándor, Kardos László és Gáldi László közreműködésével a *Francia költők antológiája* két kötetben az Európa Kiadó gondozásában. A versgyűjtemény népszerűségére utal az a tény, hogy közvetlenül a megjelenését követő évben új, immár egykötetes kiadást ért meg *Klasszikus francia költők* címmel. Rónay György bevezető tanulmánya arról tanúskodik, hogy „a szokásos mentegetőző szólammal ellentétben [ez a válogatás] igenis a teljesség igényével és becsvágyával készült.”⁸³ Az antológia közel 1500 oldalnyi terjedelmével sarokponttá vált a francia költészet magyar tolmácsolásában, hiszen a későbbiekben megjelent, hasonló céllal készült kötetek legtöbbször – mint például az 1984-ben Lator László által összeállított *Klasszikus francia költők* című válogatás – ezt a munkát jelöli meg alaplóműként.

A *Francia költők antológiájában* Guillaume de Machaut, Christine de Pisan, Agnès de Navarre-Champagne, Charles d’Orléans, François Villon, Clément Marot, Roger de Collerye rondói és rondeljei olvashatók Illyés Gyula, Rónay György, Károlyi Amy, Weöres Sándor, Mészöly Dezső, Molnár Imre és Szedő Dénes fordításában. Ezen fordítások közül sok azzal is hírnevet szerzett, hogy különböző verstanok rondó fejezeteiben teljesít szolgálatot a verstípus formaváltozatainak illusztrálására.⁸⁴ A kötetben megjelent rondó-fordítások mennyisége és minősége szükségszerűen irányította a versformák befogadására érzékeny olvasó figyelmét a verstípus felé. Meglátásom szerint a rondó 20. század második felének magyar költészetében tapasztalható virágzását nagy mértékben ezeknek a fordításoknak köszönhetjük, hiszen általuk válhattak elérhetővé, olvashatóvá, népszerűvé e középkori szerzők és az általuk használt versformák. Mi sem jobb bizonyíték erre a tézisére, mint hogy a műfordítók költőként is kipróbálták magukat ezekben a

⁸¹ *A francia irodalom kincsháza*, szerk., bev. ILLYÉS Gyula, Bp., Athenaeum, 1942.

⁸² Vö. SZIGETI, *Magyar versszak*, i. h. Ehhez a hagyományhoz kapcsolódik pl. Kovács András Ferenc *Demokrata köröcskéző*, valamint Bogdán László *Elrontott márciusi köröcskéző leányának és Javított márciusi köröcskéző leányának* című verseikkel.

⁸³ RÓNAY György, *Előszó = Francia költők antológiája*, szerk. LAKITS Pál, R. Gy., SZEGZÁRDY-CSENGERY József, Bp., Európa, 1962, I, p. XXXV.

⁸⁴ Így pl. Villon *Rondeau* című verse Weöres Sándor fordításában: SZEPES Erika, SZERDAHELYI István, *Verstan*, Bp., Gondolat, 1981, 449; vagy Clément Marot *Rondó arról, aki éjjel járt a kedveséhez* című verse Rónay György tolmácsolásában: *Világirodalmi lexikon*, főszerk. KIRÁLY István, Bp., Akadémiai, 1994³, XII, 162.

versformákban, például Weöres Sándor *Rondo* című versében, vagy Illyés Gyula hagyatékban hátrahagyott *Rondeau* című költeményében.⁸⁵

3.5. Weöres Sándor szerepe

Weöres Sándor a *Három veréb hat szemmel* című, a magyar költészet rejtett értékeit bemutató antológia utószavában a következőket írja: „Voltaképp harminc-negyven esztendő óta tervezem poézisünk lappangó részeinek feltárását, egységben foglalt megmutatását. De nem voltak megfelelő forrásmunkáim, legföljebb némelyik korszakra vonatkozólag hiányosan. A XVIII. századvég és a XIX. századkezdet költőnői, továbbá Ungvárnémeti Tóth és Vályi Nagy munkássága ráébresztett már húsz-harminc éves koromban, hogy a magyar Parnasszus olyan törmelékhegy, amit érdemes felásni, mert kincsek lappangnak benne.”⁸⁶ Ez a kurta idézet is jelzi Weöres Sándor figyelmét és nagyrabecsülését a magyar irodalom első két rondó-költője iránt. Azonban amíg Vályi Nagy Ferenc neve csupán a *Három veréb...* antológiában⁸⁷ és a *Psyché* egy utalásában jelenik meg, Ungvárnémeti Tóth László életművének feldolgozása Weöres Sándor egész költői pályafutását végigkísérte.

Elsőként *Egy ismeretlen nagy magyar költő: Ungvárnémeti Tóth László* című, 1943-ban megjelent esszéje⁸⁸ tudósít a „ficzkópoéta” iránti őszinte rajongásáról. Egy évvel később megírta *Ungvárnémeti Tóth László emlékére* című versét,⁸⁹ majd az 1964-ben megjelenő *Tűzkút* című verseskötetének mottóját is Ungvárnémeti Tóth költészetéből választotta. Ide kapcsolódó életrajzi adalék, hogy 1969-ben ajándékba kapta Bata Imrétől Ungvárnémeti Tóth magyar és görög verseinek egybekötött első kiadását, melynek különlegessége, hogy eredetileg Kazinczy unokaöccsének tulajdonában volt.⁹⁰ 1972-ben jelenik meg a *Psyché: Egy hajdani költőnő írásai* című kötete, amelyben Lónyay Erzsébet életrajzába szervesen építi be Ungvárnémeti Tóth (némely helyütt átalakított) 29 szövegét.⁹¹ Ezek között szerepel a fent idézett *Rondeau* című vers is, mely a többi verssel ellentétben nem jelent meg kötetben a költő életében és nincsen adatunk arra vonat-

⁸⁵ ILLYÉS Gyula, *Rondeau*, Kortárs, 1997/11, 10; WEÖRES Sándor, *Rondo* = W. S., *Egybegyűjtött írások*, Bp., Magvető, 1984⁴, 290.

⁸⁶ WEÖRES Sándor, *Három veréb hat szemmel: Antológia a magyar költészet rejtett értékeiből és furcsaságaiból*, Bp., Szépirodalmi, 1982², II, 524.

⁸⁷ Az antológiában a költő két-két verse szerepel az *Ódák Horátz' mértékeim* és a *Polyhymnia* kötetekből. Lásd *i. m.*, 258–266.

⁸⁸ WEÖRES Sándor, *Egy ismeretlen nagy magyar költő: Ungvárnémeti Tóth László (1788–1820)*, Diárium, 1943, 271–274.

⁸⁹ WEÖRES Sándor, *Ungvárnémeti Tóth László emlékére* = W. S., *Egybegyűjtött írások*, Bp., Magvető, 1970, I, 595–596.

⁹⁰ KOVÁCS Sándor Iván, *Egy képzelt irodalomtörténettől a valóságos rendszerig* = WEÖRES Sándor, *Három veréb hat szemmel...*, *i. m.*, I, 13.

⁹¹ WEÖRES Sándor, *Psyché: Egy hajdani költőnő írásai*, Bp., Szépirodalmi, 1972, 176–236.

kozólag, hol talált rá Weöres erre a költeményre.⁹² Ezzel a választással azonban újra felbukkant irodalmunkban a magyar nyelven írt első eredeti rondó és hamarosan újak követték.⁹³ Weöres Sándor *Rondo* című verse 1970-ben született, de elsőként 1975-ben, az *Egybegyűjtött írások* harmadik, bővített kiadásában, az *Áthallások* ciklus részeként jelent meg.⁹⁴

De Weöres másfelől is kaphatott impulzusokat a *Rondo* megírására, hiszen legendásan nagy műfordítói életművében Villon *Rondeau (Rondó)* című verse mellett Stéphane Mallarmé két rondeljének (a mallarméi életműben mindkettő *Rondel* címmel szerepel, a weöresi műfordítás a *Két rondó* címet viseli) fordítása is megtalálható.⁹⁵ Mallarmé-élményéről és a műfordításnak a költő életében betöltött szerepéről Weöres így beszélt egy vitaindító előadáson: „Ha egy terméketlen korszakban az ember valamelyik markáns költőt fordítja, elűtő karakterű költőt, mint amilyen karakterekkel addig dolgozott, az rendkívül termékenyítő. Egy ilyen korszakomban tapintottam Mallarmé bonyolultságára [...] egy terméketlen korszakon a fordítás átsegítheti az embert. [...] amikor az ember elakad, ami az életben gyakran bekövetkezik, akkor a fordítás a legalkalmasabb segítség, ami ezen az elakadáson úgy segít, mint egy kiszáradt kúton egy hirtelen zápor.”⁹⁶

Weöres Sándor szerepe a magyar rondó történetében tehát több szempontból is kiemelkedő. Egyfelől felhívta a figyelmet Ungvárnémeti Tóth László életművére és azon belül *Rondeau* című versére, amely a verstípus magyarországi kezdeteit reprezentálja. Másfelől műfordítói tevékenysége folytán a verstípus jelentős francia alkotásai kerültek be a magyar fordításirodalomba, továbbá maga is írt egy rondót. S ha közvetlen hatása nem is mutatható ki arra a tendenciára, melynek nyomán a hetvenes évek elejétől a rondók gombamód megszorodtak a magyar költészetben, közvetetten bizonyára nagy szerepet játszott a folyamatban.

3.6. A rondó verstípus a magyar lírában az 1970-es évektől

Ha visszatekintünk az elmúlt negyven év magyar lírájára, megállapíthatjuk, hogy a rondó és a triolett mára már – nemcsak kvantitatív, hanem kvalitatív alapon is – kontinuuosan hagyományozódó formáknak számítanak, s mint ilyenek, szervesen beleíródtak a

⁹² A fent idézett Ungvárnémeti Tóth kritikai kiadás a *Rondeau* című vers utóéletét vizsgálva (*Halála utáni közlések*) a Weöres Sándor *Psychéjében* való átköltéstől eltekintve csak egyetlen későbbi megjelenésről tájékoztat (*Én angyalok: Régi magyar szerelmes versek*, vál. KATONA Tamás, Bp., Magyar Helikon, 1975, 68), jöllehet a vers egy évvel korábbi válogatás-kötetben is megjelent: *Megújul a világ: A magyar felvilágosodás költészete*, vál. GYÖRE Imre, s. a. r. CZIBOR János, Bp., Móra, 1960 (A Magyar Irodalom Gyöngyszemei), 251.

⁹³ Itt kell említést tennünk a *Három veréb hat szemmel* című antológia Ungvárnémeti Tóthról szóló fejezetéről, mellyel Weöres ismét sokat tett a rokokó költő megismertetéséért: WEÖRES, *Három veréb hat szemmel*, i. m., II, 315–318. Ungvárnémeti Tóth hatását Weöres Sándorra bővebben tárgyalja MERÉNYI Annamária, *Weöres Sándor újraprofilizáló tevékenysége* = UNGVÁRNÉMETI TÓTH *Művei*, i. m., 63–66.

⁹⁴ WEÖRES Sándor, *Egybegyűjtött írások*, utószó BATA Imre, Bp., Magvető, 1975³, III, 444.

⁹⁵ WEÖRES Sándor, *Egybegyűjtött műfordítások*, Bp., Magvető, 1976, III, 280–281.

⁹⁶ WEÖRES Sándor, *Milyen szerepe van a költő életében a műfordításnak? Vitaelőadás*, FK, 1972, 470, 472.

ItK

Irodalomtörténeti Közlemények
200; . CZ XXX évfolyam 7. szám

magyar költészet formatárába. Számtalan költőnk használja a rondót és a triolettet: játszik velük, átalakítja, átnevezi, verséhez idomítja őket. A *rondó* terminus feltűnően sokszor szerepel verscímként, a *triolett* ennél jóval kevesebbszer, bár sok esetben az előbbi megnevezés címként az utóbbi versformát takarja (esetenként egy másikat), köszönhetően részint a költők formabontásának, részint annak az eklektikusságnak, mely a verstípushoz tartozó versformák leírása terén a magyar verstanban uralkodik és melyet e dolgozat keretein belül igyekeztünk valamelyest tisztázni.

A 20. század végi és a 21. század eleji magyar költészet gazdag rondó-, rondel- és triolett-terméséből lehetetlen lenne minden egyes verset, költőt sorra venni és helyüket a magyar formatörténetben meghatározni; a rondóköltők nevének felsorolása pedig szükségszerűen magában hordozza a lehetőséget, hogy sok jelentős név kimarad a listából. Hogy utalásszerűen mégiscsak jelezhessük a tárgyalt versformák rangját a kortárs magyar költészetben, íme néhány név a rondót megszólaltató költők közül: Weöres Sándor, Illyés Gyula, Petri György, Tandori Dezső, Gergely Ágnes, Baranyi Ferenc, Fodor Ákos, Imre Flóra, Kányádi Sándor, Orbán János Dénes, Schein Gábor, Ármos Lóránd és sokan mások.